

Čoahkkáigeassu, Deanu čázádatguovllus

Láhka dulveriskkaid hálddašeamis

Láhka dulveriskkaid hálddašeamis (620/2010) ja dasa laktáseaddji ášahus (659/2010) bođii fápmui geasset 2010. Lága ulbmilin lea geahpedit dulveriskkaid, eastadit ja unnidit dulvvi geažil šaddi vahátlaš čuovvumušaid sihke ovddidit dulvviid várás ráhkkaneari. Lága ulbmilin lea maid heivehit oktii dulveriskkaid hálddašeami ja čázádatguovllu eará divššu, nu ahte čáhceváriid bastevaš geavaheapmi ja suodjaleami dárbbut válđojuvvojit vuhtii.

Dulveriskkaid hálddašeami plánemii gullet dulveriskkaid álgoárvoštallan mearkkašahtti dulveriskaguovlluid dovdáma várás, dulvekártáid ráhkadeapmi mearkkašahtti dulveriskaguovlluide ja iešguđet čázádagaid dulveriskkaid hálddašanplánaid ráhkadeapmi. Dulveriskkaid álgoárvoštallama oktavuodas EJB-guovddážit leat árvoštallan Suoma dulveriskkaid jagiid 2011 ja 2018. Bárrásii leat árvoštallamin ođđasit dulveriskaguovlluid. Lappi guovllus mearkkašahtti dulveriskaguovllun leat nammaduvvon jagi 2011 Roavvenjárgga gávpot, Gihttela girkosiiida, Kemijärvi guovddáš, Avvila čoahkkebáiki ja Durdnosa gávpot ja jagi 2018 maiddái Kemi gávpot.

Guovlu, gos dulveriskkaid álgoárvoštallama vuodul gávnnavuovvo vejolaš mearkkašahtti dulveriska dahje gos dakkáraš riska lea vuorddehahtti, nammaduvvo mearkkašahtti dulveriskaguovllun (láhka dulveriskkaid hálddašeamis, 8 §). Dulveriskka mearkkašahttivuodá árvoštaldetiiin válđojuvvojit vuhtii guovlluid ja báikkálašdilit, dulvvi vuordda sihke čuovvovaš vejolaš dulvevahádat almmolaš dásis:

- 1) Vahátlaš čuovvumuš olbmuid dearvvasvuhtii dahje dorvvolašvuhtii
- 2) Vealtameahttuin báilvalusa, dego čáhcefuolahusa, energijafuolahusa, diehtjohtolaga, geaidnohtolaga dahje eará sullasaš doaimma guhkesáigásaš gaskkalduvvan
- 3) Dakkár ekonomalaš doaimma guhkesáigásaš dahje viiddes vaháguvvan, mii dorvvasta dehálaš doaimmaid
- 4) Bistevas dahje viiddes vahátlaš čuovvumuš birrasii
- 5) Kulturárbbi vaháguvvan nu ahte dan ii sáhte divvut.

Ovddit árvoštallama maŋŋá dáhpáhuvvan nuppástusat

Deanu čázádatguovllus eai leat leamaš dulvvit, mat dagahit vahágiid, eaige čázádatguovllus leat dáhpáhuvvan eanangeavaheami nuppástusat, mat váikkuhit dulveriskkaide, jagi 2018 beaiváduvvon árvoštallama maŋŋá.

Diedut čázádatguovllus

Suomas Deatnu lea oassi Deanu-Njávánjoga-Báhčaveaijoga čáhcedikšunguovllu ja Norggas oassi Finnmárkku čáhcedikšunguovllu. Suoma guovlu juohkása válđooasis Ohcejoga ja oassái maid Anára gieldda guvlui. Norggas guovlu sajáiduvvá Guovdageainnu, Kárášjoga ja Deanuleagi gielddaid guvlui. Johka hábme ovtas gierajogain, Anárjogain, 288 km:a mátkkis oasi Suoma ja Norgga gaskasaš rájás. Čázádat golgá máddil davás, ja aitosas Deatnu álgá Suoma bealde dakko gokko Anárjohka ja Kárášjohka ovtastuvvaba Gáregasnjárgga gili vuolábealde. Johka luoitá Deanuvutnii ja maŋimuš 50 km dat golgá Norgga bealde. Deanu čázádaga guovlu lea oppalohkái 16 386 km² viidosaš, mas 31 % lea Suomas ja 69 % Norggas ja dan jávriid lohku lea uhci (3,1 %).

Deanu čázádatguovllus leat Deanu lassin oktiibuot 51 joga, man golanguovllu viidodat lea badjel 100 km². Badjel 50 hektára sturrosaš jávriid leat oktiibuot 181. Čázádatguovllus leat geavahas vihtta čázi allodaga ja guhtta golganvuommi mihtideaddji áicostašuvnna. Stuuramus golganvuommi, man leat áican, lea Onnelasavvonis 2099 m³/s (gaskagolganvuommi 137 m³/s) jagi 1968. Alimus čázi allodat, man leat áican lea N₂₀₀₀ + 68,28 m (gaskačázi allodat N₂₀₀₀ + 64,27m) fas lea Onnelasavvonis jagi 1984. Deanus leat dulvvit measta juohke giđa. Eanaš oassi dulvviin leat jiekŋabuoduid dagahan dulvvit. Dulvvit dagahit háreve mearkkašahtti vahágiid. Dálkkádatnuppástusdutkanmušaid mielde giđđadulvviid árvoštallet geahppánit ja árranit, dálve- ja čakčadulvvit lassánit.

Deanu čázádatguovllus sullii 90 % lea meahcci, huksejuvvon eatnamat leat hui unnán. Čázádatguovllu Suoma beale oasis orrot sullii 1300 olbmo ja Norgga beale oasis sullii 5900 olbmo. Árvaluvvo ahte Ohcejoga gieldda, mii sajáiduvvá measta ollásit Deanu čázádatguovlui, ássiidlohku geahppána sullii 3 proseanttain jagi 2027 loahpa rádjai. Suoma bealde eanemus ássit leat Ohcejoga girkosiidas. Eanaš oassi čázádatguovllus Suoma bealde gullá Natura2000-suodjalanguovlui.

Ovddit dulvvit

Deanus lea juohke jagi juoga nu lágan dulvi go jierjat vulget. Deanu stuorra golgamiin ráhkkanusat eai dábálaččat njuoskka, daningo Deatnu lea govdat ja golgá ceakkodearpmat leagis. Stuorámus vaháгат leat šaddan šaldiide ja geaidnostealliide, go čázit borret eatnama ja jierjat besset geainnuid ala. Stuorámus golgan (3844 m³/s) Norgga bealde Buolbmáга áicanstašuvnnas lea dáhpáhuvvan jagi 1920. Suoma bealde stuorámus mihtiduvvon golgan (2735 m³/s) Vuollegeavngrás lea leamašan jagi 1968. Buolbmáга golgan lei seamma jagi 3208 m³/s. Jagi 1999 jiekŋabuodđu dagahii dulvvi Ohcejotnjálbmái, ja dat vaháguhtii 13 dálu (oppalašvaháгат oktiibuot sullii 260 000 €). Maiddái jagi 2000 njuske muhtin ráhkkanusat. Jagi 2000 maŋŋá Deanus eai leat leamašan nu vahátlaš dulvvit.

Dulvvimus áigi Onnelasavvona áicanstašuvnnas lea gaskamearálaččat 23.5 (jagit 1959-2017). Áramus dulvvimus áigi (29.4) lea leamašan jagi 1990 ja maŋŋideamos (11.6) jagi 1997.

Dulveriskkaid dovđán

Dulveriskkaid álgoárvoštallama dárkkisteapmi lea dahkkojuvvon tabeallas 1 namuhuvvon guovlluin. Árvoštallamis lea ovdalis geavahuvvon jagi 2011 árvoštallama várás ráhkaduovvon roavva oppa čázádatguovllu gokči dulveguovlu (ng. TURINA dulveguovlu, mii vástida dulvvi, mii lea sullii oktii 1000 jagis). Čázádatguovllus lea goittotge dál oažžun láhkai dárkilut eanangierraga alodatmáalle, nappo árvoštallan lea dárkkálmahttojuvvon tabeallas 1 namuhuvvon guovlluin alodatmáalle ja guovllu čáhcealodatstašuvnnaid áicamiid ávkkástallama bokte. Njuorggáma guovllus lea geavahuvvon dárkilut dulvegárta, ja danin Njuorggáma guovllu árvoštallan lea eanet luoheteahti go eará guovlluin. Čázádatdolvviid riskkat čázádatguovllus leat uhcit, muhto jiekŋabuodut sáhttet dagahit stuorra vahágiid. Árvoštallamis leat viggan váldit vuhtii ovddit jiekŋabuoduid sihke guovvluid ja báikkálaš beallin.

Tabella 1. Čoahkkáigeassu iešguđet vahátluohkáid mielde Deanu čázádatguovllu dovđájuvvon dulveriskkain dárkkoduovvon guovlluin dulvvis, mii geardduhuvvo oktii 1000 jagis. (árvoštallanskála: 0 = ii dovđájuvvon hehttehus, + = smávva hehttehus, ++ = govttolaš hehttehus, +++ = stuorra hehttehus)

Guovlu	Ássit	Čuozáhagat, maid lea váttis evakueret	Liggema ja elrávnŋi juohkin	Čáhcefuolahus	Johtolaktavuodáat	Servodaga eará báivalusat	Kulturárbi	Biras	Ovddit dulvvit	Guovllu ja báikkálaš beallit	Čázádaga ráhkadusat
Áhkojohka	0	0	+	0	0	0	0	0	+	0	0
Dálvadas	alle 5	0	0	0	0	0	++	+	0	0	0
Gáregasnjárga	20	0	+	0	+	0	0	0	0	0	0
Máttajávri	10	0	0	0	+	0	++	0	+	0	0
Njuorggán	10	0	0	0	0	0	0	++	0	0	0
Njuorbenjárga	alle 5	0	+	0	+	0	+	0	0	0	0
Nuvvos	0	0	0	0	0	0	0	0	0	+	0
Vuovdaguoika-Bárši	10	0	+	0	+	0	+	+	0	0	0
Pajukoste	alle 5	0	0	0	+	0	++	0	+	+	0
Ohcejohka	alle 5	0	0	+	0	0	+	0	+	+	0
Veahčat	10	0	+	0	0	0	+	0	+	+	0

Evttohus mearkkašahtti dulveriskaguovlun

Deanu čázádatguovlluid dulveriskaid mearkkašahttivuođa árvvoštaldettiin leat váldjuvvon vuhtii logus guhtta geahčaduvvon dulvevaháгат almmolaš dásis. Guovllu sáhtta nammadit mearkkašahtti dulveriskaguovlun go dat deavdá dulvelága 8 §:s dárkkuhuvvon vahátlaš čuovvumuša kritearaid (620/2010, 8 §, 1 ja 2 momeanta). Mearkkašahtti dulveriskaguovlui dahkkojuvvojit dulvevárra- ja dulveriskagárttat ja lassin dulveriskaid hálddašanplána.

Eanan- ja meahccedoalloministeriija lea vuodđudan riikkaviidosaš dulveriskaid hálddašemi várás koordinerenjoavkku, ja dat lea meroštallan mearkkašahtti dulveriskaguovllu kritearaid iežas muittuhančállagis 22.12.2010. Dat leat earret eará:

- hárvenaš dulvi ássanguovllus, gos ássat eambo go 500-1000 bissovaš ássi,
- dearvvašvuodáfuolahusráhkkanusat dahje fuolahuslágádusráhkkanusat, gos leat bissovaš seangasajit ja lassin mánáid beaivedikšobáikkít hárvenaš dulvi guovllus,
- ássiidlogu dáfus dehálaš čáhceváldinbáiki hárvenaš dulvi guovllus,
- bázahusčáziid buhtistanbáikki doaimma hehttehus nu ahte dat áitá dearvvašvuodá,
- dehálaš fápmolágádus dahje mángga elefápmostašuvnna hárvenaš dulvi guovllus,
- máđijat, gáhtat, ruovdemáđijat dahje čáhcejohtolatgeinnodagat, maid hárvenaš dulvi sáhtta gokčat ja botket.

Lappi ealáhus-, biras- ja johtolatguovddáš ii evttot Deanu čázádatguovllus dulveriskalága (620/2010) 8 §:a mielde mearkkašahtti dulveriskaguovlluid.

Deanu čázádatguovllus leat dovdájuvvon muhtin veardde riskačuozáhagat, muhto ovttage dárkkistanguovllus eai dieva gáibádusat nammaduvvot mearkkašahtti dulveriskaguovlun. Árvvoštallojuvvo ahte čázádatguovllu dulveriskaid hálddašanplána ii leat Deanu čázádatguovllus beaktilis vuohki dulveriskaid geahpedeami dáfus goluid ektui. Čázádatguovllu dulveriskaid hálddašemi dáfus beaktilut vuohki lea suddjet ovttaskas čuozáhagaid báikkálaš dulvesuodjalandoaimmaiguin ja eará guovlluin sáhtta dahkat plánaid, mat buorebut váldet vuhtii dulveriskaid hálddašemi.